សេចក្តីផ្តើមនៃចិត្តវិទ្យាព្រះពុទ្ធសាសនា

ដោយៈ **បណ្ឌិត សូ សុធីរ**

មន្ត្រីស្រាវជ្រាវនាយកដ្ឋានវិទ្យាសាស្ត្រអប់រំ

នៃវិទ្យាស្ថានមនុស្សសាស្ត្រនិងវិទ្យាសាស្ត្រសង្គម រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

Pali: Namo Tassa Bhagavato Arahato Samma Sambuddhasa[1].

Honour to the Exalted One! The Arahant, the Supremely Awakened One!

ប្រែថា៖រីកិរិយានមស្ការថ្វាយបង្គំនៃយើងខ្ញុំព្រះករុណាចូរមានដល់ព្រះដ៏មានព្រះភាគអង្គនោះ ព្រះអង្គ ជាព្រះអរហន្តដ៏ប្រសើរ ទ្រង់ត្រាស់ដឹងនូវញេយ្យធម៌ទាំងពួង ដោយប្រពៃចំពោះព្រះអង្គឥតមានគ្រូអាចារ្យណាប្រដៅព្រះអង្គឡើយ[2]។

កំណើតនមោ៖

អ្នកពោលបទ នមោតស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្សជាដំបូង មានឈ្មោះដូចតទៅនេះ៖

1-*នមោសាតាគីរីយក្ស ពោលនមស្ការ*

2-*តស្ស អសុរិន្ទរាហូ ពោលនមស្ការ*

3-*ភគវតោ ស្តេចចាតុមហារាជ ពោលនមស្ការ*

4-*អរហតោ សម្តេចទេវរាជ ពោលនមស្ការ។*

5-*សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស មហាព្រហ្មពោល នមស្ការ*

ទេវតាទាំង៥ព្រះអង្គនេះ ជាអ្នកបានពោលនមស្ការមួយអង្គមួយបទៗរៀងខ្លួន[3]។

ព្រះពុទ្ធសាសនា ក្នុងនាមជាសាសនាមួយ ឬជាវិទ្យាសាស្ត្រមួយ គឺមានភាពល្អឯកក្នុងការផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងការសិក្សាស្រាវជ្រាវបែបទស្សនវិជ្ជា និងបរមត្ថវិទ្យា។ ព្រោះហេតុដូច្នោះហើយ វាត្រូវបានគេចាត់ទុកថា ជាប្រព័ន្ធទស្សនវិជ្ជាដែលមានភាពជឿនលឿន បំផុតនៃប្រទេសឥណ្ឌា។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី វាត្រូវបានគេជំទាស់ជាខ្លាំង ក្នុងចំណុចយ៉ាងច្រើន ដើម្បីឱ្យវាមានភាពសមរម្យជាងក្នុងការចាត់ទុកថាជាអង្គដោយឡែក ដែលផ្នែកមួយ អាចជាវិទ្យាសាស្ត្រនៃចិត្ត។ សីលវិទ្យា វិទ្យាសាស្ត្រ និងទស្សនវិជ្ជា ត្រូវបានគេវេញចូលគ្នាយ៉ាងប្រណិតទៅជាប្រព័ន្ធ មួយ ដែលគ្មាន

---

[1] Dr. W. F. Jayasuriya: *The Psychology & Philosophy of Buddhism, an introduction to the Abhidhamma*, Buddhist Missionary Society, 1988, p.1.

[2] *បណ្ឌិត ឈឹម ទូច គិហិប្បតិបត្តិពិស្តារ បណ្ណាគារត្រៃ រតន៍ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៩៦ ទំព័រ២*

[3] *បណ្ឌិត ឈឹម ទូច -ដ- ទំព័រ៩៣*

អាទិទេព និងគ្មានព្រលឹង (Godless and Soulless) និងដែលបានប៉ុនប៉ង បំបែកអាថ៌កំបាំងនៃជីវិត (Mystery of life)។ គ្មានទិដ្ឋភាពណាមួយ ដែលព្រះធម៌របស់ព្រះពុទ្ធ(Buddha-Dham ma)ឬការប្រៀនប្រដៅរបស់ព្រះពុទ្ធ មិនមាន មែកជាងចេញពីមូលដ្ឋានគ្រឹះនៃទស្សនវិជ្ជា ប្រកបដោយតក្កវិទ្យា និងវិចារណញ្ញាណនោះទេ។ វាឆ្លើយតបទៅនឹងការទាមទារមនុស្ស ដែលមានប្រាជ្ញា និងមានការគិតល្អិតល្អន់ ដែលអត្តចរិត និងតម្លៃខាងសាសនា គួរត្រូវបានគេកំណត់ មិនមែនតាមចិត្តរំភើប ដែល បានកើតឡើងនោះតែតាមរយៈខ្លឹមសាររបស់វា។ យ៉ាងណាក៏ដោយ វាមិនហួសហេតុពេក ទេ ដើម្បីប្រកាសថា ក្នុងសម័យវិទ្យាសាស្ត្រ នេះ ចំណេះដឹងស្តីពីចិត្តវិទ្យាពុទ្ធសាសនា និង ទស្សនវិជ្ជាមានសារៈសំខាន់យ៉ាងខ្លាំងដល់ ពុទ្ធសាសនិកជន។ តាមពិតទៅ វាត្រូវបាន គេនិយាយ ក្នុងបទអត្ថាធិប្បាយមួយ ដែល គេដឹងថា ជាអភិធម្ម (Abhidhamma) ឬពុទ្ធ សាសនា កម្រិតខ្ពស់ គឺជាសមាសធាតុនៃព្រះ ធម៌។

I-ពុទ្ធប្បវត្តិសង្ខេប

មុននឹងសិក្សាអំពីជីវប្រវត្តិរបស់ព្រះពុទ្ធ គេគួរតែយល់ដឹងជាមុនថា ការសរសេរអំពីរឿងនេះ មានខ្លឹមសារពីរផ្សេងគ្នា គឺមួយ សរសេរតាមបែបអច្ឆរិយៈ និងមួយទៀត សរ សេរ តាមជីវិតក្នុងជីវភាពសាមញ្ញផងដែរ។

១-កំណើត

ព្រះពុទ្ធទ្រង់ប្រសូត នៅនគរកបិលពស្តុ ឬកបិលវត្ថុ (The King- dom of Kapilavastu) ក្នុងសួនលុម្ពិនី (Lumbini Park) ត្រង់ព្រំប្រទល់នគរកបិល ពស្តុ និងនគរទេវទហៈ (Devadaha) នាថ្ងៃ សុក្រ ទី១៥កើត ខែពិសាខ ឆ្នាំច ត្រូវនឹងថ្ងៃ ទី១៥ ខែឧសភា ឆ្នាំ៦២៣មុនគ.ស.[4] នៅក្នុង ត្រកូល គោតម (Gautama)។ ព្រះមាតានាម សិរិមហាមាយា (Sri Mahamaya) ជាបុត្រី មហាក្សត្រនៃបក្សសម្ព័ន្ធកោឌ្យ (Kaudya Clan) និងបិតានាម សុទ្ធោទន៍ (Suddho- dana) ជារាជានៃបក្ស សម្ព័ន្ធសាក្យៈ (Sha- kya Clan)។

ព្រះពុទ្ធព្រះនាម សិទ្ធាថ៌ (Siddhar- tha: Realization of all aims; every wish fulfiled) ព្រះអគ្គមហេសីនាមពិម្ពាយសោធារា (Yashodhara) ជាបុត្រីស្តេចសុប្បពុទ្ធ (Suppabuddha) ព្រះរាជបុត្រនាមរាហុលកុមារ (Rahula: a ring or cycle)។

២-ការត្រាស់ដឹង (Enlightenment)

ក-រាជាភិសេក

ព្រះជន្ម១៦វស្សា ព្រះអង្គ បានរាជាភិសេកជាមួយព្រះនាង ពិម្ពាសោធារា។

---

[4] សូមមើល *ពុទ្ធប្បវត្តិអមដោយរូបភាព* ឆ្នាំ២០២១ ទំព័រ៥

ខ-ទេពនិមិត្តទាំង៤យ៉ាង

ដោយទ្រង់អផ្សុកនឹងគង់ក្នុងប្រាសាទ ពេក ព្រះអង្គ ក៏យាងទៅក្រសាលសួនឧទ្យាន ដែលនៅ ពេលនោះ ព្រះអង្គទតឃើញទេព និមិត្ត៤យ៉ាងគឺ៖

លើកទី១ ឃើញមនុស្សជរា

លើកទី២ ឃើញមនុស្សឈឺ

លើកទី៣ ឃើញមនុស្សស្លាប់

លើកទី៤ ឃើញមនុស្សបួស

ទេពនិមិត្តទាំង៤លើកនេះ ធ្វើឱ្យព្រះ អង្គកើតក្ដីសង្វេគ ហើយទ្រង់ពិចារណាឃើញ ច្បាស់ អំពីបញ្ហា ជីវិតរបស់មនុស្សលោក។ ទេពនិមិត្តទាំង៤ នាំឱ្យព្រះអង្គចង់សាងផ្នួស។

គ-ការសាងផ្នួស

នៅក្នុងព្រះជន្ម២៩វស្សា ព្រះអង្គទ្រង់ បានយាងសាងផ្នួសទាំងកណ្ដាលអាធ្រាត្រ ដោយមានព្រាហ្មណ៍កោណ្ឌញ្ញ និងកូន៤នាក់ តាមបម្រើផងដែរ ហៅថា "បញ្ចវគ្គីយ៍"។

ឃ-ការត្រាស់ដឹង (Enlightenment)

ក្រោយពីធ្វើទុក្ករកិច្ច (Asceticism) អស់រយៈពេល៦វស្សា ព្រះអង្គទ្រង់យាងចេញ ពីរាជគ្រឹះ "រាជធានីនៃមគធរដ្ឋ" ទៅកាន់ស្រុក ពោធិគយាក្នុងរដ្ឋដដែល។ ព្រះអង្គទ្រង់តាំង សមាធិ នៅក្រោមដើមពោធិព្រឹក្ស (Bodhi tree) ក្បែរស្ទឹងនេរញ្ជរា (Nairanjara)។

-ព្រះអង្គ ទ្រង់តាំងសីលហើយបាន ផ្ចាញ់មារ (Phantoms)។

-ព្រះអង្គបានត្រាស់ដឹង ជាព្រះពុទ្ធ នៅមុនថ្ងៃរះនាថ្ងៃពុធ ទី១ កើតពេញបូណ៌មី ខែពិសាខ (The full moon day of Visakha month) ឆ្នាំរកា ក្នុងជន្មាយុ៣៥វស្សា។

ខ-ធម្មទេសនាប្រោសសត្វលោក

បន្ទាប់ពីបានត្រាស់ដឹងនូវសម្មាសម្ពោធិញ្ញាណហើយ ព្រះពុទ្ធទ្រង់ត្រាស់ធម្មទេសនាទូន្មានសត្វលោក ដោយពុំប្រកាន់វណ្ណៈ ឡើយ។ អស់រយៈពេល៤៥ឆ្នាំ ព្រះអង្គ តែង បំពេញពុទ្ធកិច្ច៥ប្រការ ជានិច្ចគឺ៖

-ពេលព្រឹក ទ្រង់និមន្តបិណ្ឌបាត្រ

-ពេលរសៀល ទ្រង់សម្ដែងធម្មទេសនា សម្រាប់សាធារណជន

-ពេលព្រលប់ ទ្រង់ប្រទានឱវាទ ដល់ភិក្ខុសង្ឃ

-នៅកណ្ដាលអាធ្រាត្រ ទ្រង់ដោះស្រាយប្រស្នានៃពួកទេវតា

-នៅពេលជិតភ្លឺ ទ្រង់ប្រមើលទតភ័ព្វ សំណាងសត្វលោក។

ច-បរិនិព្វាន (Mahaparinirvana: Nibbana)

ថ្ងៃ១៥កើត ខែមាឃ "វស្សាទី៤៥" ព្រះអង្គបានដាក់អាយុសង្ខារ ដោយប្រកាស ប្រាប់មារថា ៣ខែទៀត ព្រះអង្គនឹងចូលបរិនិព្វាន។

ព្រះអង្គ ចូលបរិនិព្វាន នៅថ្ងៃអង្គារ ១៥កើត ថ្ងៃពេញបូណ៌មី ខែពិសាខ ឆ្នាំម្សាញ់ "៥៤៣មុនគ.ស." ក្នុងព្រះជន្ម៨០វស្សា[5]។

៣-គោលដៅ និងមាគ៌ា

ព្រះពុទ្ធសាសនា អាចត្រូវបានគេ កំណត់ថាជាមាគ៌ាមួយនៃជីវិត ដែលអាចត្រូវ បានគេហៅថា អដ្ឋង្គិកមគ្គ (The Noble Eightfold Path) *ដែលនាំគោលដៅទៅដល់ និព្វាន។*

អដ្ឋង្គិកមគ្គ គឺ៖

-*សម្មាទិដ្ឋិ* (Right view)*ការយល់ឃើញត្រូវ*

-*សម្មាសង្កប្ប* (Right aim) *ការត្រិះរិះត្រូវ*

-*សម្មាវាចា* (Right speech) *វាចាត្រឹមត្រូវវៀរចាកវចីទុច្ចរិត៤៖*

.មុសាវាទ និយាយកុហក

.បិសុនាវាទ និយាយចាក់ដោតញុះញង់

.ផរុសវាទ ជេរប្រទេចតិះដៀល

.សម្ផប្បលាវាទ ពាក្យឡេះឡោះ លេងសើចឥតប្រយោជន៍

-*សម្មាកម្មន្ត* (Right action) *ការងារត្រឹមត្រូវ វៀរចាកកាយទុច្ចរិត៣យ៉ាង៖*

.បាណា មិនសម្លាប់សត្វមានជីវិត

.អទិន្នា មិនលួចទ្រព្យអ្នកដទៃ

.កាមេ មិនលួចកូនប្រពន្ធ ឬប្ដីគេ "ផ្លូវកាមតណ្ហា"

-*សម្មាអាជីវ* (Right living) *រកស៊ីចិញ្ចឹមជីវិតត្រឹមត្រូវ*

-*សម្មាវាយាម* (Right effort) *ការព្យាយាមអំណត់អត់ធន់ សន្សំកុសលផលបុណ្យ*

-*សម្មាសតិ* (Right mindfulness) *ការដឹងខ្លួនជានិច្ច មិនធ្វេសប្រហែស*

-*សម្មាសមាធិ* (Right contempla- tion) *ការធ្វើសមាធិត្រឹមត្រូវ តម្កល់ចិត្តឱ្យនឹង*[6]។

គោលដៅនេះជាកុសលកំពូលពីព្រោះ វារួចចាកផុតពីអនិបុណភាព និងអចិន្ត្រៃយ៍ភាព សន្តិភាព ភាពបរិសុទ្ធ និងសុភមង្គលកម្រិតខ្ពស់បំផុត ដែលចិត្តរបស់យើងអាចប្រឌិតបាន។ រហូតមកដល់ ពេលនេះ វាជារឿងមួយដែលមិនអាចត្រូវបានគេប្រគល់ជូនដល់ អ្នកណាម្នាក់ឡើយ ទោះជាយ៉ាងនេះក្ដី គេអាចជាជនដ៏ប្រសើរផងដែរ ប៉ុន្តែ គេអាចទទួលបានជោគជ័យដោយការខិតខំប្រឹងប្រែងគេអាចទទួលបានជោគជ័យ តាមការធ្វើឱ្យរួចចាកផុតពីធម៌វិបល្លាសទាំងអស់ (All illu- sions: Vipallasa Dhamma)។ *ដើម្បីសម្រេចបានសមិទ្ធផលទាំងនេះ រឿងបីមានភាពចាំបាច់បំផុត គឺការសិក្សា ការប្រតិបត្តិ និងការយល់ដឹង។ ការសិក្សា ឬការអង្កេត មាន*

[5] *ត្រឹង ងា អរិយធម៌ខ្មែរ ការផ្សាយរបស់អ្នកនិពន្ធ ឆ្នាំ ១៩៧៤ ទំព័រ៤៩-៦៤*

[6] Cf. Brooke Noel Moore & Kenneth Bruder, *Philosophy, The Power of Ideas*, MacGraw Hill, 2002, pp.464-66.

សារៈសំខាន់ជាបឋម។ មិនមានពេលវេលា ត្រូវតាមឱកាស ដើម្បីសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើតម្លៃជាងនៅពេល ដែលព្រះពុទ្ធកំពុងចាក់ពុម្ពអំពីមាគ៌ាដ៏ប្រសើរបំផុត កាលពីជាង២៥៥០ឆ្នាំមុន។

៤-គម្ពីរព្រះត្រៃបិដក និងបំណែងចែក

ឥឡូវនេះ ផ្នែកនៃការសិក្សានេះ គឺការធ្វើអង្កេតដ៏មានសារៈសំខាន់មួយ នៅក្នុងភាពស្មុគស្មាញនៃសមាសធាតុទាំង៣នៃការប្រៀនប្រដៅដែលត្រូវបានគេស្គាល់ថាជា វិន័យបិដក (The Vinaya Pitaka) *សុត្តន្តបិដក* (Sutta Pitaka) *និងអភិធម្មបិដក* (Abhidhamma Pitaka)*។ ជាតុផ្សំទាំង៣នេះ ត្រូវបានគេហៅ ថា ព្រះត្រៃបិដក* (The three baskets of the Buddhist doctrine)*។*

ព្រះត្រៃបិដក (តាមទស្សនៈព្រះពុទ្ធសាសនា) ជាឃ្លាំងផ្ទុកពុទ្ធវចនៈ គឺវចនៈនៃ អង្គព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ ដែលទ្រង់ទេសនាអប់រំទូន្មានក្នុងរវាង៤៥វស្សា ចាប់តាំងពីទ្រង់បានត្រាស់ ដឹងព្រះសម្មាសម្ពោធិញ្ញាណ រហូតដល់ទ្រង់ចូលបរិនិព្វាន។

តាមប្រវត្តិព្រះត្រៃបិដក ដែលចារឹកលើតួអក្សរ និងជាភាសាបាលីលើកដំបូងបង្អស់ ធ្វើនៅប្រទេសស្រីលង្កា (Sri Lanka) *ក្នុងរវាងព.ស.៤៣៣ ដោយចារលើស្លឹករឹត។*

ចំពោះប្រទេសខ្មែរយើង ព្រះត្រៃបិដកបានចាប់កំណើតឡើង លើសាស្ត្រាស្លឹករឹតជាយូរមកហើយ ដោយសរសេរជាអក្សរខ្មែរបុរាណអានជាបាលី។ លុះមកដល់ថ្ងៃទី២៥ ខែមករា ឆ្នាំ១៩៣០ (ព.ស.២៤៧៣) ក្រុមជំនុំប្រែព្រះត្រៃបិដកនៃវិជ្ជាស្ថានពុទ្ធសាសនាបណ្ឌិត្យ បានចាប់ផ្តើមផ្ទៀងផ្ទាត់ ឱ្យបានត្រឹមត្រូវ និងប្រែពីភាសាបាលីមក ជាភាសាខ្មែរនៅក្នុងព្រះរាជបណ្ណាល័យកម្ពុជាក្រុងភ្នំពេញការកសាងព្រះត្រៃបិដកនេះ នៅក្រោមព្រះរាជូបត្ថម្ភកៈនៃព្រះបាទសម្តេចព្រះស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស ព្រះចៅក្រុងកម្ពុជាធិបតី ដែលបានបង្កើតក្រុមជំនុំប្រែព្រះត្រៃបិដក នៅថ្ងៃទី១៤ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩២៩។ តាមរាជបញ្ញត្តិថ្ងៃទី១៦ ខែធ្នូ ១៩៣០ ព្រះអង្គ បានរៀបចំនូវការសិក្សាភាសាបាលី និងពុទ្ធលទ្ធិក្នុងខេត្តទាំងឡាយ នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និងមានការបង្កើតសាលាអនុវត្ត សម្រាប់ព្រះសង្ឃ ដែលនៅទីនោះ ព្រះសង្ឃ-គ្រូ បានទៅសិក្សាវិធីបង្រៀនតាមសាលាទំនើប[7]។

ព្រះតៃបិដកខ្មែរ មានចំនួន១១០ ក្បាល ចែកជាវិន័យបិដកមាន១៣ក្បាល សុត្ត ន្តបិដក មាន៦៤ក្បាលនិងអភិធម្មបិដក មាន៣៣ ក្បាល។

ក-វិន័យបិដក (The Vinaya Pitaka)

[7] *ត្រឹង ងា ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ សម្រាប់មធ្យមសិក្សា និង ឧត្តមសិក្សា ភាគ២ ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា ឆ្នាំ ២០០១(ឯកសារដើមឆ្នាំ១៩៧៣) ទំព័រ២៧៤*

គម្ពីរកម្រងធម៌វិន័យសិក្ខាបទសម្រាប់ភិក្ខុសង្ឃនិងភិក្ខុនីសង្ឃ។ គម្ពីរនេះ មាន ២១០០០ធម្មក្ខន្ធ។

1-មហាវិភង្គ ឬភិក្ខុវិភង្គ: និយាយពីសិក្ខាបទ (Precept) ២២៧ ក្នុងបាដិមោក្ខ ផ្នែកភិក្ខុសង្ឃ(ភាគទី១ ដល់ភាគទី២)។

2-ភិក្ខុនីវិភង្គ: និយាយពីសិក្ខាបទ ៣១១ក្នុងបាដិមោក្ខ ផ្នែកភិក្ខុនីសង្ឃ (ភាគ ៥)

3-មហាវគ្គ: និយាយពីពុទ្ធប្បវត្តិ ពីដំបូងៗ សិក្ខាបទក្រៅបាដិមោក្ខ និងពិធីកម្មខាងព្រះវិន័យ។ មហាវគ្គនេះ ចែកចេញជាខន្ធកៈ (ក្រុម) ចំនួន១០ ខន្ធកៈ (ភាគ ៦-៨)។

4-ចុល្លវគ្គ: និយាយពីពិធីកម្មខាងព្រះវិន័យ ប្រវត្តិកំណើតនាងភិក្ខុនី និងប្រវត្តិការធ្វើសង្គាយនា ចុល្លវគ្គ ចែកចេញជា១២ខន្ធកៈ (ភាគ ៩-១១)។

5-បរិវារ: និយាយពីវត្តប្រតិបត្តិបន្ទាប់បន្សំ ការសួរ-ឆ្លើយ ដើម្បីផ្ទៀងផ្ទាត់ការចេះដឹងខាងវិន័យ គម្ពីរនេះ ចែកចេញជាផ្នែកសំខាន់ៗ ចំនួន២១ចំណុច ឬវារៈ (ភាគ១២-១៣)។

ជារួមមក វិន័យបិដក (The Book of Discipline) ជាពិសេស សង្កត់ធ្ងន់ទៅលើព្រះសង្ឃ ផ្តល់ឱ្យព្រះអង្គ នូវគោលការណ៍ប្រតិបត្តិមួយសម្រាប់មាគ៌ានៃជីវិតដែលប្រាសចាកនូវកិលេស។ វា ជាការបរិយាយវិន័យ និងភាពប្រិតប្រៀននៃការរស់នៅ ចាំបាច់ដល់ការសម្រេចបាននូវសីលធម៌បរិសុទ្ធមួយ (A purity of morals) ដែលត្រូវបាននាំផ្លូវដោយក្បួនច្បាប់និងសិក្ខាបទ(Precept)។ យ៉ាងណាក៏ដោយវា ត្រូវបានគេហៅថា ការប្រៀនប្រដៅតាមសិក្ខាបទ។ ទិដ្ឋភាពទាំង២នេះត្រូវបានសរសេរ តាមទម្រង់សំនួនវោហារន័យធៀប និងន័យត្រង់ ឬជាភាសាសន្ទនា (Vohara Vacana)ដូចជាមនុស្ស សត្វ រាងកាយ និងចិត្ត ដែលងាយស្រួលយល់ដឹង។ នៅពេលដែលមាន ការយល់ដឹងជ្រាល ជ្រៅនោះគ្មានត្រង់ណា ដែលមិនមានអត្ថន័យល្អិតល្អន់នោះទេ។

ខ-សុត្តន្តបិដក ឬព្រះសូត្រ

(Sutta Pitaka) (៦៤ក្បាល)

ជាគម្ពីរដែលប្រមូលផ្តុំកត់ត្រាព្រះធម្មទេសនា ការអធិប្បាយធម៌និងរឿងរ៉ាវផ្សេងៗ ដែលទាក់ ទងនឹងបុគ្គល ឬឱកាសផ្សេងៗ។ គម្ពីរនេះ មាន២,១០០០ធម្មក្ខន្ធ។ ព្រះសូត្រ ចែកចេញជា៥និកាយ (ប្រជុំ ជំនុំ)៖

1-ទីឃនិកាយ: ប្រជុំសូត្រ ដែលមានខ្នាតវែង មានទាំងអស់ចំនួន៣៤សូត្រ ចែកចេញជា៣វគ្គ គឺសីលវគ្គ មហាវគ្គ បាដិកវគ្គ (ភាគ១៤-១៩)។

2-មជ្ឈិមនិកាយ: ប្រជុំសូត្រ ដែលមានខ្នាតវែងជាមធ្យម មានទាំងអស់ចំនួន ១៥២សូត្រ ចែកចេញជា៣ បណ្ណាសកៈ (ក្រុម ៥០)៖ មូលបណ្ណាសកៈ មជ្ឈិមបណ្ណាសកៈ ឧបរិបណ្ណាសកៈ (ភាគ ២០-២៨)។

3-សំយុត្តនិកាយ: គម្ពីរដែលប្រមូលធម៌ ឬរឿងរ៉ាវជាពួកៗ ហៅថា សំយុត្ត ដូចជា

រឿងព្រះកស្សប ហៅកស្សបសំយុត្ត រឿងរ៉ាវដែលមាន នៅក្នុងរដ្ឋកោសល ហៅកោសលសំយុត្ត។ គម្ពីរសំយុត្តនិកាយ មានទាំងអស់ចំនួន ៧៧៦២សូត្រ ឬ៥៦សំយុត្ត។ សំយុត្តនេះ បែកចេញជា៥វគ្គ (ភាគ២៩-៣៩)។

4-អង្គុត្តរនិកាយ: គម្ពីរដែលមានព្រះសូត្រចាត់ជាពួកៗ ហៅថានិបាត។ គម្ពីរនេះមានទាំងអស់ចំនួន១១និបាត គឺតាំងពីនិបាតទី១(ឯកនិបាត)ដល់និបាតទី១១ (ឯកាទសនិបាត)រួមទាំងអស់ មានចំនួន៩ ៥៥៧សូត្រ (ភាគ៤០-៥១)។

5-ខុទ្ទកនិកាយ: គម្ពីរដែលប្រជុំព្រះសូត្រធម៌ ពាក្យអធិប្បាយ និងរឿងរ៉ាវតូចតាចដែលរួមទាំងភាសិតរបស់ព្រះសាវ័ក ប្រវត្តិនិងជាតកជាដើម។ ខុទ្ទកនិកាយ មានទាំងអស់ចំនួន១៥គម្ពីរ (ភាគ៥២-៧៧)។

ជារួមមក សុត្តន្តបិដក (The Book of Discourses) មានច្រើននៅក្នុងការប្រៀនប្រដៅរបស់ព្រះពុទ្ធ ដើម្បីដឹកនាំជីវិតប្រកបដោយកុសល តាមការលាងជម្រះគំនិតរបស់ខ្លួនតាមទម្រង់នៃរឿងនិទាន។ វាជាការបង្រៀនជាទូទៅ ដែលមានភាពសមរម្យទៅ នឹងប្រភេទអត្តចរិតផ្សេងៗ ដើម្បីរំដោះគំនិតខ្លួនចេញពីលក្ខណៈនៃការខុសឆ្គង ឬក្លែងក្លាយ (False Views)។ វាជាមូលដ្ឋាននៃធម្មសាស្ត្រខាងពុទ្ធសាសនា។

គ-អភិធម្មបិដក (Abhidhamma Pitaka)

ជាគម្ពីរទី៣របស់ពុទ្ធសាសនា ដែលនិយាយពីគោលធម៌សុទ្ធ មិនទាក់ទងដល់បុគ្គល ហេតុការណ៍ និងរឿងរ៉ាវផ្សេងៗឡើយ ជាវិជ្ជាសុទ្ធៗ។ គម្ពីរនេះមាន៤,២០០០ ធម្មក្ខន្ធ[8]។ ព្រះអភិធម្ម បែកចេញជា៧គម្ពីរធំៗ៖

1-ធម្មសង្គណី: ពោលពីការរួមក្រុមធម៌ គឺការចាត់ឱ្យមានរបៀបនៃធម៌ ដែលអាចរាយប៉ាយ ច្រើនកន្លែងឱ្យមកនៅជាក្រុម ពួកមានឈ្មោះក្បាលធម៌ខ្លីៗ។ ធម្មសង្គណី បែកជា៥ក្រុមធំៗ គឺមាតិកា ចិត្តុប្បទកណ្ឌ រូបកណ្ឌ និក្ខេបកណ្ឌ អត្ថុទ្ធារកណ្ឌ (ភាគ ៧៨-៧៩)។

2-វិភង្គ: គម្ពីរនេះ និយាយពីការបែក (វិភង្គ) គឺញែកក្រុមធម៌ផ្សេងៗ ឱ្យឃើញពិស្តារល្អិតល្អន់ ដូចជា ខន្ធ៥ អាយតនៈ១២ និងបែងចែកឱ្យល្អិតឱ្យឃើញមានអ្វីខ្លះ។ វិភង្គញែក ពួកធម៌ ចេញជា១៨ក្រុម (ភាគ ៨០-៨២)។

3-ធាតុកថា: និយាយពីធាតុពោល គឺនាំយកមាតិកាក្នុងធម្មសង្គណី និងបទក្នុងវិភង្គចំនួន១២៥យ៉ាង ព្រមទាំងមេបទក្នុងធម្មសង្គណីមកសង្គ្រោះ ជាមួយធម៌៣យ៉ាង គឺខន្ធ អាយតនៈ និងធាតុ ថាតើចូលគ្នាបាន ឬ

---

[8]ក្រសួងទេសចរណ៍ មគ្គុទេសក៍ទេសចរណ៍ពិសេសតំបន់សៀមរាប នាយកដ្ឋានទេសចរណ៍ នៃអគ្គនាយកដ្ឋានទេសចរណ៍ ឆ្នាំ២០០៤ ទំព័រ១០៨

មិនបានយ៉ាងណា។ ធាតុកថា មានទាំងអស់ចំនួន១៤មេ (ភាគ៨៣)។

4-បុគ្គលបញ្ញត្តិ: និយាយពីការបញ្ញត្តបុគ្គល ដោយពោលដល់គុណធម៌ខ្ពស់ ទាបរបស់បុគ្គល។ បុគ្គលប្បញ្ញត្តិ មានទាំងអស់ចំនួន៦យ៉ាង គឺតាំងពីខន្ធបញ្ញត្តិ រហូតដល់បុគ្គលប្បញ្ញត្តិ (ភាគ៨៣)។

5-កថាវត្ថុ: ជាគម្ពីរមួយ ដែលអដ្ឋកថាពោលថា ព្រះមានព្រះភាគ ទ្រង់បានសម្ដែងជាមេបទតែបន្តិចបន្តួចទេ ក្រោយពីនោះ ព្រះមោគ្គលិបុត្តតិស្សថេរៈ បានរៀបរៀងឡើងក្នុងសង្គាយនាលើកទី៣។ កថាវត្ថុ មានពាក្យសួរ ឆ្លើយទាំងអស់២១៩កថា (ភាគ ៨៤-៨៦)។

6-យមក: គម្ពីរដែលពោលពីធម៌ជាគូ មានទាំងអស់១០គូគឺតាំងពីមូលយមកៈរហូតដល់ ឥន្ទ្រីយមកៈ (ភាគ៨៧-៩៣)។

7-មហាបដ្ឋាន: គម្ពីរដែលពោលពីទីតាំងគឺបច្ច័យ២៤ ដោយសម្ដែងថាអ្វីជាបច្ច័យរបស់អ្វី ខាងផ្នែកធម៌ មានចាប់តាំងអំពីហេតុបច្ច័យរហូតដល់អវិគតបច្ច័យ (ភាគ៩៤-១១០)[9]។

ជារួមមក អភិធម្មបិដក ឬសៀវភៅនៃការប្រៀនប្រដៅកម្រិតខ្ពស់(The Books of the Higher Teaching) ដែលមានផ្ទុកការប្រៀនប្រដៅស្ដីអំពីវិទ្យាសាស្ត្រ និងទស្សនវិជ្ជា ត្រូវបាននិពន្ធជាសំនួនវោហារសាស្ត្រ ដែលមានភាពស្មុគស្មាញ ប៉ិនប្រសប់ និងពោរពេញទៅដោយភាសាបែបបច្ចេកទេស និងវិទ្យាសាស្ត្រ (Paramattha Vacana) ដូចជា ធាតុ វត្ត ឬផ្នែកលំអិត និងទំនាក់ទំនង ប៉ុន្តែ វាសមស្របទៅនឹងកម្មវត្ថុមុខវិជ្ជា នៃការអង្កេត ពោលគឺធម្មជាតិវត្ថុដោយខ្លួនឯង និង ហេតុអ្វីបានជាវត្ថុទាំងនោះ កើតមានឡើង។ ពាក្យអភិធម្ម មានន័យថា ការប្រៀនប្រដៅពិសេសពេញលេញកម្រិតខ្ពស់ ដែលស្ថិតក្នុងតថភាពនៃវត្ថុទាំងឡាយ។ ដូច្នេះ នៅក្នុងអភិធម្ម គេមិននិយាយអំពីមនុស្ស សត្វ ឬ លំនៅដ្ឋានទេ ប៉ុន្តែគេនិយាយអំពីធាតុទាំងឡាយ ដែលមានតែមួយ ឬជាបន្សំរួមគ្នា បង្កើតបានជា ធាតុកូតនៃព្រឹត្តិការណ៍ ខាងផ្លូវចិត្ត និងរាងកាយដ៏ស្មុគស្មាញនេះ និងនិយាយពីម៉ាសវិស័យញាណ សតិ សច្ចភាព។ ដូច្នេះ វាបង្ហាញតាមទ្រឹស្ដី ដែលជាមូលហេតុ មិនសមរម្យដើម្បីជាស់ការប្រមាថនៃកាមមុច្ឆា(Lust)។ល។ នៅពេលដែលមិនមានអត្តភាព ឬមនុស្ស ប៉ុន្តែជាម៉ាស មួយនៃជាតុទាំងឡាយ។ ដូចគ្នានេះដែរ គីមីវិទូ មិននិយាយពី អំបិល នៅក្នុងការអង្កេតរបស់គាត់ទេ ប៉ុន្តែ និយាយ អំពីសូដ្យូម និងអាតូមក្លរ (Sodium and chlorine atoms) ឬចុណ្ណភាគដើម ច្រើនជាង ដែលរួមបញ្ចូលគ្នានូវអាតូម ទាំងនេះ។ អ្វីដែលលើសពីនេះ

[9] សូ មុយឃៀង et al. *អរិយធម៌ខ្មែរ វប្បធម៌ និងសន្តមធម៌សម្រាប់ថ្នាក់ឆ្នាំសិក្សាមូលដ្ឋានសាកលវិទ្យាល័យជាតិគ្រប់គ្រង ឆ្នាំ២០០៤* ទំព័រ៩២-៩៤។

ទៀតនោះ ក៏ដូចគ្នា នឹងអ្នកវិទ្យាសាស្ត្រផងដែរ អ្នកប្រាជ្ញខាងអភិ ធម្ម មិនគ្រាន់តែចូលរួម វិភាគបាតុភូតប៉ុណ្ណោះ ទេ ប៉ុន្តែ ថែមទាំងបាន ចូលរួមក្នុងការយល់ ដឹងពីការបង្កើត សម្មតិកម្មនៃគំនិត និងអាត្មម ផ្សេងៗទៀតផង។

៥-ប្រភេទនៃធាតុទាំង៤ (The Four Categories of Elements)

ទាំងនេះ ផ្តល់ឱ្យយើងនូវការយល់ដឹងជ្រាលជ្រៅថែមទៀត និងការយល់ដឹងបញ្ញាថែមទៀតនូវធម្មជាតិនៃវត្ថុនិងមនុស្សៗ ដើម្បីសម្រេចបានរឿងនេះ មុខវិជ្ជាដែលប្រៀនប្រដៅកម្រិតខ្ពស់ទាំងអស់ ជាបឋមត្រូវបានអធិប្បាយនូវប្រភេទទាំង៤ ការទទួលបានពុទ្ធិ (Cognition) កត្តាខាងផ្លូវចិត្ត (Mental factors) រូបធាតុ (Matter) និងនិព្វាន។ ក្រុមនៃធាតុទាំង៤ នេះ គឺជាតថភាពក្នុងបាតុភូត ពីព្រោះវាមានអត្ថិភាព និងមានមុខងារពិសេស។ ក្រុម៣ ដំបូងគេ មានការពាក់ព័ន្ធ នឹងលោកិយ គឺកើតឡើង ដោយសារបុព្វហេតុ និងមានរយៈពេលខ្លី (Momentary dura- tion)។ ប៉ុន្តែ ក្រុមចុងក្រោយ មានលក្ខណៈហួសពីលោកិយ (supra-mundane) ដែល កើតឡើងដោយគ្មានបុព្វហេតុ និងមានលក្ខណៈអនន្ត។

II-អ្វីជាអភិធម្ម ? (What is Abhidham-ma?)

១-ក្នុងនាមជាវិទ្យាសាស្ត្រចិត្តវិទ្យា (As Science, Psychology)

ពីព្រោះអភិធម្ម គឺជាអភិប្រាយបែបវិទ្យាសាស្ត្រ និងអំណះអំណាងបែបបរមត្ថវិទ្យានោះ ជាបឋម គេបានលើកឡើង ដើម្បីពិភាក្សាអភិធម្មក្នុងនាមជាប្រព័ន្ធវិទ្យាសាស្ត្រមួយ។ និយាយជាសង្ខេប វិទ្យាសាស្ត្រពុទ្ធសាសនា ជាការសិក្សាពីសមាសភាព នៃសត្វលោក ដែលមានជីវិត និងដំណើរការ ខាងសរីរាង្គរបស់វា។ ការរួមបញ្ចូលគ្នា នៃសត្វលោក ដែលមានជីវិត និយាយយោងទៅដល់ម៉ាសនៃធាតុទាំងឡាយ ដែលបង្កើតឡើង នូវចិត្ត និងរាងកាយរបស់មនុស្សម្នាក់។ ក្នុងការសិក្សាតាមបែបវិភាគបែបនេះ ប្រភេទនៃសំណួរ ត្រូវបានអង្កេតដោយព្រះពុទ្ធ គឺអ្វីជាធម្មជាតិនៃធាតុ ដែលរួមបញ្ចូលគ្នា? តើវាផ្សំបញ្ចូលគ្នា ដើម្បីបង្កើតផ្នែកលំអិតផ្សេងៗនៃចិត្ត និងរូបធាតុយ៉ាងដូចម្តេច? តើផលបែបណា ដែលធាតុទាំងនេះ មាននៅក្នុងការផ្សំបញ្ចូលគ្នា? អ្វីជាលក្ខខណ្ឌទាំងឡាយ ដែលនៅក្រោមផ្នែកលម្អិតទាំងនេះ មានវត្តមាន និងអវត្តមាន? តើយើងអាចធ្វើចំណាត់ថ្នាក់ពួកវា បានដែរឬទេ? និងចុងក្រោយ អ្វីជាគោលការណ៍ឬច្បាប់តាមធម្មជាតិ គ្រប់គ្រងទៅលើដំណើការនៃធាតុទាំងនោះ? ម្យ៉ាងវិញទៀត ការសិក្សាពីដំណើរការសរីរាង្គ គឺជាការសិក្សា

ពីលំនាំខាងរាងកាយ និងផ្លូវចិត្តដែលដំណើរការ ដើម្បីគោលដៅ ឬគោលបំណងរួមៗ ការពាក់ព័ន្ធនេះ មិនសូវមានការវិភាគច្រើនទេ ប៉ុន្តែ មានលក្ខណៈជាប្រព័ន្ធ ដែលក្នុងនោះ សំណួរជ្រួតជ្រាបទាំងឡាយ មិនគ្រាន់តែជាអ្វីប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែ ថែមទាំងហេតុអ្វី និងដូចម្តេចៗ ដូច្នេះការអង្កេត មិនគ្រាន់តែអ្វីជាកំណើត និងមរណភាពប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងហេតុអ្វីបានជាសត្វលោក មានជីវិតឡើង និងវាខុសប្លែកពីជីវិតផ្សេងៗយ៉ាងដូចម្តេច នៅជុំវិញខ្លួនព្រះអង្គ និងលំដាប់លំដោយនៃព្រឹត្តិការណ៍។

វិទ្យាសាស្ត្រសម័យទំនើប ក៏ដូច្នេះដែរ បានយល់ព្រមធ្វើតាមកម្មវិធីអង្កេតស្រដៀងគ្នានេះ ជាពិសេស នៅក្នុងភាពខុសគ្នារវាងសំណួរ អ្វី ហេតុអ្វី និងដូចម្តេចៗ រហូតមកដល់ពេលនេះ ភាពខុសគ្នាដ៏សំខាន់ ស្ថិតនៅលើគោលបំណងទាំងឡាយ ដែលត្រូវបានសិក្សាស្រាវជ្រាវការអង្កេតបែបផ្សេងៗគ្នាៗ។ លើសពីនេះទៀត ការសិក្សាពីអភិធម្មត្រូវបានគេ តម្រង់ទិស ដើម្បីយល់ដឹងពីផល ដែលមានការប៉ះពាល់ ឬមានប្រយោជន៍ ចំពោះគេ និងដើម្បីទទួលបាននិព្វានដែលជាប្រយោជន៍កំពូលបំផុត ដែលគេមានបំណងប្រាថ្នា ទៅដល់។

ព្រះពុទ្ធ ក្នុងនាមជាអ្នកសង្កេតមួយអង្គ មិនបានរួមបញ្ចូលការពិសោធ តាមវិធីសង្កេតពិសោធទេ ពីព្រោះវាជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងវិទ្យាសាស្ត្រទំនើបៗ វិធីរបស់ព្រះអង្គ គឺមានលក្ខណៈប្រកបដោយតក្កភាព និងប្រាជ្ញាវាងវៃ ដោយមានវិញ្ញាណ ឬចិត្តទី៦ (The sixth sense or mind)។ តាមរបៀបដូច្នេះ រឿងចុងក្រោយនេះ អាចត្រូវគេទទួលយកបាន ដោយវិទ្យាសាស្ត្រសម័យទំនើប ជាពិសេស ប្រសិនបើគេទទួលស្គាល់ស្នាដៃថ្មីៗនេះរបស់សាកលវិទ្យាល័យ Dr. Rhine of Duke ស្តីអំពីចិត្តវិទ្យាវិសាមញ្ញ ឬប្រត្យក្សារម្មណ៍ ដោយប្រើសរីរាង្គឥន្ទ្រិយវិសាមញ្ញ (Para-Psycho- logy or Extra-Sensory Perception = ESP)។

ប្រត្យក្សារម្មណ៍ដោយប្រើសរីរាង្គឥន្ទ្រិយពិសេស គឺជាប្រត្យក្សារម្មណ៍ ដែលកើត ឡើងដោយមិនមានការប្រើប្រាស់លំនាំសរីរាង្គឥន្ទ្រិយណាមួយ ដែលគេបានស្គាល់នោះទេ។

ប្រត្យក្សារម្មណ៍ នេះ មានទម្រង់សំខាន់៣គឺ:

1-ទូរទេវទន៍ (Telepathy)

គឺជាការផ្ទេរគំនិត តាមរយៈសរីរាង្គឥន្ទ្រិយវិសាមញ្ញពីមនុស្សម្នាក់ ទៅមនុស្សម្នាក់ ផ្សេងទៀត។

ឧទាហរណ៍: បំណិននេះ មានចំពោះមនុស្សទាំងឡាយ ដែលអាចមើលចិត្តមនុស្សផ្សេងទៀតយល់។ ប្រសិនបើមនុស្សពីរនាក់កំពុងលេងបៀ ហើយមនុស្សម្នាក់ អាចប្រាប់សន្លឹកបៀណា ដែលមនុស្សម្នាក់ទៀត បានជ្រើសរើស នៅពេលនោះ ទូរវេទន៍នឹងកើតមានឡើង។

2-ការយល់ដឹងហេតុការណ៍ជាមុន (Precognition)

ឧទាហរណ៍: គ្រូទាយម្នាក់ ប្រកាស ថា គេអាចមើលឃើញព្រឹត្តិការណ៍ នាពេល អនាគត និងអាចប្រាប់អ្នកថា នឹងមានអ្វី កើតឡើង ចំពោះអ្នកក្នុងឆ្នាំខាងមុខ ឬហោរម្នាក់ អាចទស្សន៍ទាយថា នឹងមានបាតុភូតរញ្ជួយដីកើតមានឡើងនៅតំបន់ណាមួយ នៅកន្លែងណាមួយ។

ព្រះពុទ្ធ បានប្រកាសប្រាប់មារ នៅថ្ងៃទី១៥កើត ខែមាឃ ថា៣ខែទៀត ព្រះអង្គនឹងចូលបរិញ្វាន។

3-ទិព្វចក្ខុញ្ញាណ (Clairvoyance)

គឺជាសមត្ថភាពយល់ដឹងព្រឹត្តិការណ៍ពីចម្ងាយ ដែលគេមើលមិនឃើញផ្ទាល់។

ឧទាហរណ៍: មនុស្សម្នាក់នៅក្នុងរោងភាពយន្ត មានអារម្មណ៍ ដឹងថា ចោរកំពុងគាស់ផ្ទះចូលលួចឥវ៉ាន់ នៅពេលបច្ចុប្បន្ន[10]។

ក្រៅពីនេះ ក៏មានផ្នែកមួយទៀត ក៏មានការពាក់ព័ន្ធនឹងប្រត្យក្សារម្មណ៍ ដោយប្រើសរីរាង្គឥន្ទ្រិយពិសេសនេះផងដែរ គឺបាតុភូតចិត្តបញ្ញា (Psychokinesis) ដើម្បីរំកិល វត្ថុ ដោយមិនបានចាប់កាន់ ឬប៉ះវត្ថុទាំងនោះ ទេ ដូចជាការប្រើចិត្ត ដើម្បីលើកកៅអីឱ្យផុតពីកម្រាលឥដ្ឋឬសម្លឹងមើលស៊ុតមួយឱ្យបែក។

ដោយកើតមានស្របគ្នា ជាមួយការ ប្រកាសនៃចិត្តវិទូវិសាមញ្ញនោះ គឺថាចិត្តរបស់ព្រះពុទ្ធ បានហ្វឹកហាត់ និងអភិវឌ្ឍបានល្អខ្លាំងពេករហូតដល់វាមានភាពរួស និងដល់កម្រិត កំពូលថែមទៀត ទៅដល់មុខងារនៃសរីរាង្គឥន្ទ្រិយផ្សេងទៀត។ វាគឺតាមដំណើររឿងនេះឯង ដែលព្រះពុទ្ធបានប្រកាសដោយព្រះអង្គ និងសាវ័កព្រះអង្គមួយចំនួននូវថាមពលដើម្បីសម្លឹងមើលត្រឡប់ទៅរកអតីតកាល និងទៅក្នុងអនាគតដ៏វែងឆ្ងាយ។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏ទម្រង់ការរបស់ព្រះពុទ្ធមានភាពខុសគ្នាពី Galileo, Newton or Einstein ដែលវាជាព្រឹត្តិការណ៍គួរឱ្យកត់សម្គាល់នោះគឺថាវាបានកើតមុន ការមកដល់ នៃសម័យវិទ្យាសាស្ត្រសម័យទំនើបនោះ ព្រះ ពុទ្ធ អាចជាប្រផ្នូលនៃការរកឃើញសម័យបច្ចុប្បន្ននេះ។

២-ក្នុងនាមជាទស្សនវិជ្ជា

ដោយចាប់ផ្ដើមនឹងការសិក្សាអំពីព្រឹត្តិការណ៍នៃជីវិតនោះ ព្រះពុទ្ធ បានបន្តទៅដល់ទស្សនវិជ្ជា ទៅលើកស្តុតាងទាំងនោះ។ វាមិនមែនជាទស្សនវិជ្ជា ដែលគ្រាន់តែជាការស្មានឬមិនប្រាកដនោះទេ។ អភិធម្ម ដែលជាអំអំណាងបែបបរមត្ថវិទ្យានោះមានផ្នែកជាច្រើនដែលក្នុងនោះ ត្រូវបានគេហៅថាទស្សនវិជ្ជាដែលមានលក្ខណៈវិទ្យាសាស្ត្រ (Scienti- fic philosophy)។ រឿងនេះ មានការជាប់ ពាក់ ព័ន្ធអំពីលក្ខណៈគួរឱ្យកត់សម្គាល់ ដែល ជា

---

[10] Cf. John W. Santrock, Psychology, McGraw Hill, 2000, pp.108-109.

លក្ខណៈពិសេសនូវបាតុភូតដែលមាន លក្ខខណ្ឌ ឬព្រឹត្តិការណ៍ ដែលត្រូវបានគេនាំយកមកដោយបុព្វហេតុ និងលក្ខណៈពិសេសរបស់បុគ្គលនីមួយៗ ត្រូវបានគេចាត់ទុកថា វានៅក្រោមវិទ្យាសាស្ត្រព្រះពុទ្ធ (Buddhist Science)។ ឥឡូវនេះ សញ្ញាណបាតុភូត ដែលមានលក្ខខណ្ឌ រក្សាតំណែង ដែលមានលក្ខណៈកំណត់នៃអ្នកវិទ្យាសាស្ត្រ សម័យទំនើបបំផុត ដែលគ្មានហេតុការណ៍ណា មិនមានបុព្វហេតុនោះទេ ហើយប្រសិនបើយើងមិន ជឿជាក់លើសហេតុធម៌ទេនោះ នឹងមិនមានវិទ្យាសាស្ត្រ ឬព្រះពុទ្ធសាសនាទេ។ ដូចជាព្រះពុទ្ធ មានពុទ្ធដីកាថា ការកើតឡើងនៃព្រឹត្តិការណ៍មួយគឺកើតឡើងពីអនេកគុណ នៃបុព្វហេតុទាំងឡាយ ដែលជាទំនាក់ទំនងហេតុផលនោះ ផ្នែកខ្លះៗ គឺស្ថិតនៅផ្នែកខាងក្នុងឬជាអត្តនោម័តិ មានក្នុងខ្លួនអ្នកផ្ទាល់ និងផ្នែកផ្សេងទៀត ស្ថិតនៅផ្នែកខាងក្រៅ។ នោះគឺថា មានព្រឹត្តិការណ៍ជាច្រើន ដែលកើតមានជាមួយព្រឹត្តិការណ៍ ឬបាតុភូតផ្សេងៗទៀត។ តាមពិតទៅ វាជាសមិទ្ធផលតែមួយគត់របស់ព្រះពុទ្ធ ដើម្បីយល់ដឹងសច្ចភាពនេះ កាលពីជាង២៦០០ឆ្នាំកន្លងទៅហើយ។ប៉ុន្តែព្រះពុទ្ធបានប្រកាសជា បន្ថែមថា មានធាតុដែលមិនមានហេតុផល ពោលគឺនិព្វាន ដែលកើតមានឡើងដោយខ្លួនឯងតែម្យ៉ាងគត់នៅពេលយើងបានយល់ដឹងលក្ខខណ្ឌទាំងឡាយ។

ក្នុងការយល់ដឹងទម្រង់ទាំង៣ នៃទស្សនវិជ្ជា ចំពោះបាតុភូតពោលគឺ មនោនិយម សម្ភារនិយម តថនិយមផងដែរ។ ព្រះពុទ្ធសាសនា ត្រូវបានចាត់ចូលក្នុងចំណាត់ថ្នាក់មួយ ដែលត្រូវបានគេហៅថា តថនិយម។

៣-ត្រីលក្ខណៈ (Tilakkhana, The Three Marks)

នៅទីនេះ វាជាប់ទាក់ទងនឹងការពិចារណាថា តើអ្វីជាលក្ខណៈពិសេសជាទូទៅ នៃលក្ខណៈសាមញ្ញ ឬបាតុភូត ដែលមានលក្ខខណ្ឌ។ ក្នុងចំណោមនេះ មានលក្ខណៈសំខាន់បីយ៉ាងគឺៈ

1-ដំបូងគេ មានលក្ខណៈជាបណ្ដោះអាសន្ន (Mark of Impermanence)។ រឿងនេះ ចង្អុលបង្ហាញឱ្យឃើញថា វត្ថុទាំងឡាយ ស្ថិតនៅក្នុងសភាពប្រែប្រួល ឬមិនស្ថិតស្ថេរ។

2-លក្ខណៈទី២ គឺជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងភាពមិនសប្បាយចិត្ត(Infelicity)ដែលចង្អុលបង្ហាញ ទៅដល់ធម្មជាតិ នៃការមិនពេញចិត្ត នៃវត្ថុ ដែលមានភាពជាបណ្ដោះអាសន្ន ពីព្រោះ សេចក្ដីភ័យខ្លាច កើតមានឡើង ដោយការផ្លាស់ប្ដូរនៃវត្ថុទាំងឡាយ។ លក្ខណៈបែបនេះ មានភាពជាក់ស្ដែងជាខ្លាំងក្នុងការផ្លាស់ប្ដូរទៅរកវ័យជរា (Old age) ដែលអាចកើតមាននូវជំងឺ និងគ្រោះថ្នាក់ មរណភាព និងសេចក្ដីទុក្ខព្រួយ។

3-លក្ខណៈទី៣ គឺជា អបុគ្គលិកលក្ខណៈ ឬភាពមិនស្ថិតស្ថេរ ដែលជាសញ្ញានៃអវត្តមាននៃភាពស្ថិតនៅទីណាមួយ ឬសារជាតិណាមួយ ដែលមានឥទ្ធិពល ដូចជាអត្ត ឬព្រលឹង ដោយសារតែភាព ជាបណ្តោះអាសន្ននិងភាពមិនរីករាយ នៅក្នុងវត្ថុដែលមានលក្ខខណ្ឌ ទាំងអស់នោះ។ ក្នុងការប្រៀនប្រដៅរបស់ព្រះពុទ្ធ ដែលគេនិយាយយោងទៅដល់នោះ គឺមានលក្ខណៈទាំង៣នេះ ដូចជា អនិច្ចៈ(Anicca) ទុក្ខៈ(Dukkha) ព្រមទាំងអនត្តៈ (Anatta)ផងដែរ។

៤-ដង់ស៊ីតេ និងមាយាការ (The Densities and the Illusions)

នៅក្នុងជីវភាពនៅក្នុងលោកយើងនេះ យើងមិនអាចមើលឃើញលក្ខណៈទាំងឡាយនៃវត្ថុឡើយ ពីព្រោះចក្ខុវិញ្ញាណច្បាស់លាស់របស់យើង ត្រូវបានរាំងស្កាត់ដោយដង់ស៊ីតេនៃភាពបន្ត(Continuity) ភាពទាំងមូល (Whole) មុខងារ(Function) និងវត្ថុ (Object)។ រឿងនេះបង្កើតឱ្យមានមាយាការ ឬកំហុស (Vipallasa) តាមមុខងារ៣នៃចិត្ត គឺជា តាមការយល់ដឹង តាមការសង្កេតកត់ចំណាំ និងតាមការបង្កើតគំនិត ដើម្បីបង្កើតសញ្ញាណក្លែងក្លាយ៤នៃ អចិន្ត្រៃយ៍ភាព (Per- manence, Nicca Sanna) ភាពពេញលេញ ឬការធ្វើឱ្យមានសុខភាព (Whole some, Subha Sanna) សុភមង្គល (Hapi ness, Sukha Sanna) និងអត្ត (Self, Attha Sanna) ក្នុងអ្វីដែលមានភាពមិនអចិន្ត្រៃយ៍ (Impermanent) ភាពមិនត្រឹមត្រូវ (Unwholesome) ភាពមិនពេញចិត្ត (Unsatisfactory) និងអនត្តៈ (Without Self)។

ព្រោះហេតុដូច្នោះហើយ មាយាការតាមរយៈកែវភ្នែកទាំងនេះ មិនមែនជាកំហុសតែមួយ ដែលកើតមាន នៅក្នុងចិត្តនោះទេ។

៥-ចតុរារិយសច្ចៈ (The Four Noble Truths = Catu-Ariya-Sacca)

នៅលើមូលដ្ឋានដែលមានលក្ខណៈទាំង៣ បញ្ញត្តិសកល និងសំណើ អំពីបាតភូតដែលមានលក្ខខណ្ឌ និងការប្រៀនប្រដៅ ចំពោះកំហុសនោះ គោលការណ៍ ឬទូទៅកម្ម១ចំនួន ស្តីពីជីវិត ត្រូវបានទាញផលពីវិចារណកិច្ច។ ទាំងនេះ ត្រូវបានគេស្គាល់ថាជាចតុរារិយសច្ចៈ ហើយទាក់ទងនឹងទុក្ខអរិយសច្ចៈ (Suffering) សមុទយអរិយសច្ចៈ (The cause of suffering) និរោធអរិយសច្ចៈ (The cessation of suffering) និងមគ្គអរិយសច្ច (The way to the cessation of suffering)។

ទាំងនេះបង្កើតបានជាការប្រៀនប្រដៅរបស់ព្រះពុទ្ធ ដែលមានលក្ខណៈជាកណ្តាល ឬមានសារៈសំខាន់បំផុត(Pivotal)។

ក-ទុក្ខអរិយសច្ចៈ

សេចក្តីទុក្ខជាការពិតរបស់មនុស្សសត្វគ្រប់រូប ទោះតិច ឬច្រើនគ្មានអ្នកណាគេចផុត ឬគេអាចនិយាយថា ជីវិតដែលបង្កើត

ឡើងដោយធាតុ ដែលមានលក្ខខណ្ឌទាំងឡាយ ជារឿងមិនគួរឱ្យពេញចិត្ត ឬតែងតែមានជំងឺ។ ទុក្ខធំៗមាន៖

-ជាតិទុក្ខ ទុក្ខព្រោះមានកើត"មានរូបមានទុក្ខ"

-ព្យាធិទុក្ខ ទុក្ខដោយសារមានជំងឺបៀតបៀន

-ជរាទុក្ខ ទុក្ខព្រោះចាស់ជរាទ្រុឌទ្រោម

-មរណទុក្ខ ទុក្ខព្រោះសេចក្តីស្លាប់ "ឈឺចុកចាប់ ពិបាកខ្លួនមុនស្លាប់"។

ខ-សមុទយអរិយសច្ចៈ មូលហេតុនៃទុក្ខ ជាការពិត"ទុក្ខ មានមូលហេតុ"។ ហេតុដែលនាំឱ្យមានទុក្ខ មានពីរយ៉ាង៖

-អវិជ្ជា (Ignorance) គឺភាពល្ងង់ខ្លៅ

-តណ្ហា (Cravings) អវិជ្ជាបង្កើតឱ្យមានតណ្ហា។ តណ្ហា គឺការស្រេកឃ្លាន សេចក្តីប្រាថ្នា លោភលន់ ចង់បានមិនចេះឆ្អែតឆ្អន់។

គ-និរោធអរិយសច្ចៈ

ការរំលត់ទុក្ខជាការពិត។ ដើម្បីរំលត់ទុក្ខ ត្រូវបំបាត់អវិជ្ជា រំលត់តណ្ហា។ ផ្នែកនេះស្ថិតនៅក្នុងសភាពនៃការរួចចាកផុតពីទុក្ខវេទនា និងស្ថិតក្នុងកុសលកម្រិតកំពូល។

ឃ-មគ្គអរិយសច្ចៈ

មធ្យោបាយរំលត់ទុក្ខគឺសេចក្តីពិតដើម្បីរំលត់ទុក្ខឈានដល់ស្ថាននិព្វានត្រូវប្រកាន់យកផ្លូវកណ្តាល ហើយប្រតិបត្តិផ្លូវ៨យ៉ាងគឺ "អដ្ឋង្គិកមគ្គ"(The Noble Eightfold Path)

៦-ការសិក្សាអភិធម្ម នាំទៅដល់គោលដៅយ៉ាងដូចម្តេច?

(How the Study of Abhidham- ma leads to the Goal?)

កំហុស មាយាការ ជំនឿខុស ជំនឿឆ្វេងជាឈ្មោះផ្សេងទៀតនៃអវិជ្ជា (Ignorance, Avijja)។ ដោយសារតែពួកវាទាំងនេះឯងដែលមនុស្សមិនបានរីកចម្រើន។ មធ្យោបាយដើម្បីបំបាត់អវិជ្ជាចោល គឺត្រូវបានគេហៅថាគតិបណ្ឌិត (Wisdom, Panna)។ គតិបណ្ឌិតទាំងនេះ មិនគ្រាន់តែគតិបណ្ឌិត នៃតក្កវិជ្ជា និងវិចារ ដែលត្រូវបានសិក្សាតាមទម្រង់២ ដូចជាវិទ្យាសាស្ត្រ និងទស្សនវិជ្ជាប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែ ថែមទាំងគតិបណ្ឌិតប្រកបដោយការយល់ដឹង (Insight wisdom)ដែលពឹងផ្អែក ទៅលើនោះផងដែរ ហើយនិងមានកំណើតពីការតាំងភាវនាផង។ ការប្រៀនប្រដៅ តាមអភិធម្មតាមការវិភាគជីវិតសត្វលោក ជាបឋមមានចិត្តនិងរាងកាយ និងបន្ទាប់មកមានធាតុទាំងឡាយនោះ ជួយរំដោះមនុស្សឱ្យរួចផុតពីមាយាការ ដែលបាំងមនុស្សមិនឱ្យមើលឃើញសច្ចភាព។ ព្រោះហេតុដូច្នោះ បុគ្គលម្នាក់គួរតែចូលរួមក្នុងការប្រតិបត្តិ និងនាំទៅដល់មាគ៌ាជីវិតរបស់ព្រះពុទ្ធ ដែលទទួលបានចំណេះដឹង តាមការប្រៀនប្រដៅ ស្ថិតក្នុងសច្ចភាព។

ព្រះពុទ្ធសាសនា ជាមាគ៌ា ដែលបានកំណត់ដោយព្រះពុទ្ធ កើតចេញពីគតិបណ្ឌិត

របស់ព្រះអង្គនិងមេត្តាធម៌ (Compassion) សម្រាប់ជាប្រយោជន៍ជីវិតសត្វលោកទាំងអស់។ វាជាមាគ៌ានៃព្រះពុទ្ធ សម្មាសតិ និងសម្មាកម្មន្ត (Right action or conduct)។ វាជាមាគ៌ា រំដោះចេញពីកំហុស និងភាពឥតខ្ចោះហើយដែលគេធ្វើការគ្រប់ពេលវេលាគ្រប់ទីកន្លែង ជាប្រយោជន៍ និងសុខុមាលភាព នៃជីវិតសត្វលោក។ ការចាប់ប្រើមាគ៌ានេះ ទាមទារឱ្យ មានទំនុកចិត្ត និងការជឿជាក់ទៅ លើសមត្ថភាពរបស់ព្រះពុទ្ធក្នុងនាមជាអ្នកប្រដៅសាសនាម្នាក់។ ប៉ុន្តែ ព្រះពុទ្ធ ក៏បានទាមទារឱ្យអ្នកទាំងឡាយ ដែលមានបំណង ដើរតាមព្រះអង្គឱ្យទទួលយកព្រះអង្គ មិនគ្រាន់តែជាជំនឿខាងផ្លូវចិត្តឆាប់រហ័ស (Credulence) ប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែ ថែមទាំងមានជំនឿសិប់ (Conviction)ឬការទទួលយក ដោយមានអំណះអំណាង (Confirmation)។ ការបដិសេធនៃលទ្ធិ និងអំណាច មានន័យថា យើង ត្រូវតែធ្វើតេស្តការប្រៀនប្រដៅតាមហេតុផល និងបទពិសោធ ព្រមទាំងចំណេះដឹង ដែល មានការកើនឡើង ទាមទារ ចំពោះយើងតាម បែបវិទ្យាសាស្ត្រទំនើប (Modern science) ព្រោះសម្រាប់ព្រះពុទ្ធសាសនា ក៏ជាវិទ្យាសាស្ត្រមួយផងដែរនោះ ហើយនិងមិនមានទំនាស់ ជាមួយហេតុការណ៍ ដែលបានកើត ឡើងនោះទេ។

ឯកសារយោង

-បណ្ឌិត ឈឹម ទូច: គិហិប្បតិបត្តិពិស្តារ បណ្ណាគារត្រៃរតន៍ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ១៩៩៦

-ត្រឹង ង៉ា: ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ សម្រាប់មធ្យមសិក្សា និងឧត្តមសិក្សា ភាគ២ ក្រសួង អប់រំ យុវជន និង កីឡា ឆ្នាំ២០០១ (ឯកសារដើម ឆ្នាំ១៩៧៣)

៤-ក្រសួងទេសចរណ៍: មគ្គុទ្ទេសក៍ទេសចរណ៍ពិសេសតំបន់អង្គរ នាយកដ្ឋានទេសចរណ៍ ឆ្នាំ ២០០៤

-សូ មុយឃៀង et al. *អរិយធម៌ខ្មែរ: វប្បធម៌ និងសង្គមធម៌ សម្រាប់ថ្នាក់ឆ្នាំសិក្សាមូលដ្ឋាន សាកលវិទ្យាល័យជាតិគ្រប់គ្រង ឆ្នាំ ២០០៥*

-Dr. W. F. Jayasuriya, The psychology & philosophy of Buddhism, an introd- uction to the Abhidhamma, Bhudhist Misionary Society, 1988

-Brooke Noel Moore & Kenneth Bruder, Philosophy, The Power of Ideas, McGraw Hill, 2002.

-John W. Santrock, Psychology, McGraw Hill, 2005

-Padmasiri de Silva, An Introduction to Budhist Psychology, Library of Philosophy and Religion, 1978